

TARTU ÜLIKOOL

HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND

KULTUURITEADUSTE INSTITUUT

KIRJANDUSE JA TEATRITADUSE OSAKOND

Mariann Võhmar

PUBLIKU-UURINGU OLULISUSEST VANEMUISE TEATRI NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Hedi-Liis Toome, PhD

Tartu 2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEOORIA	4
1.1 Publiku-uuringud	4
1.2 Publiku kaasamine	5
2. VANEMUISE TEATER	8
2.1 Teatri arengukava 2019-2023	8
2.2 Vanemuise teatri kvalitatiivne publiku-uuring 2021	9
3. MEETOD	11
3.1 Kvalitatiivse uurimisviisi eripärad	11
3.2 Fookusgrupi intervjuu	12
3.3 Valim	12
3.4 Intervjuude toimumine	13
3.5 Andmete töötlemine	14
4. INTERVJUUDE TULEMUSED JA ANALÜÜS	15
4.1 Osalejate taust	15
4.2 Miks teatris käiakse?	15
4.3 Millised lavastused kõnetavad, millised mitte?	16
4.4 Vanemuise teatriga seotud märksõnad	17
4.5 Vanemuise teatri repertuaarist	18
4.6 Teatri korralduslik pool	20
4.6.1 Vaheaeg	20
4.6.2 Lavastuste lisamaterjalid	21
4.4.3 Piletitega seonduv	21
5. JÄRELDUSED	23
KOKKUVÕTE	25
KASUTATUD ALLIKAD	27
SUMMARY IN ENGLISH	29
LISA 1. Fookusgruppide intervjuu küsimused	30

SISSEJUHATUS

Juba Aristoteles kirjutas publikust, kui arutles „Poetikas” selle üle, milline mõju võiks Vana-Kreeka tragöödiatel oma kaasaegsele vaatajale olla. Hiljem on teatriajaloos lisaks publikust kirjutamisele publikuga ka rääkima hakatud, et saada teada, millised kogemused inimestel päriselt teatris on. Eestis ei ole tavaks teatripublikule liiga palju sõnaõigust anda - on tavaline, et inimesed tulevad teatrisse, vaatavad etenduse ära ja lahkuvad, et reflekteerida nähtu ja kogetu üle omavahelistes väikestes seltskondades või üldse mitte. Teatritegijad saavad tagasisidet kriitikutelt, vaatajanumbrite ja aplausi tugevuse põhjal, aga sisulisest tagasisidest, mida pakuks tavaline külastaja, huvitatakse vähe. Selle bakalaureusetöö näol on tegemist katsega avada ühe osa teatrikülastajate kogemusi ja uurida teater Vanemuise näitel, milline väärtus nende küllastajate kogemuse mõistmises nii publiku kui ka teatri enda jaoks peitub ning julgustada teatreid oma publikut paremini tundma õppima.

Töö on jaotatud viieks peatükiks, millest esimene annab ülevaate kasutatavast teooriast, kirjeldades erinevaid võimalusi publiku uurimiseks; selgitab, mis on publiku kaasamine (*audience engagement*) ning miks selle poole püüdlemine võiks ühe teatriorganisatsiooni seisukohast oluline olla. Selline lähenemine on innustatud Ben Walmsley põhjalikust uurimisest, mis kutsub omistama publikule suuremat osatähtsust, kui seda seni nii teatriteaduses kui ka teatriorganisatsioonides tehtud on (Walmsley 2019). Teises peatükis tutvustatakse Vanemuise teatrit, selle arengukava ning 2021. aastal toimunud publiku-küsitluse tulemusi, mis loovad pinnase töö põhiteemaga tegelemiseks - kaardistada, millised kogemusi on Vanemuise teater siiani oma küllastajatele pakkunud või pakkumata jätnud ja mida publik edaspidi Vanemuise teatrit ootab, seda nii teatri kunstilise kui ka korraldusliku poole osas. Kolmas peatükk tutvustab põhjalikumalt töö meetodit, milleks oli kahe kvalitatiivse fookusgrupi intervjuu läbiviimine, esimene neist Vanemuisele lojaalse ja teine Vanemuise suhtes kriitilisema publikuga. Neljandas peatükis antakse põhjalik ülevaade intervjuu tulemustest ja analüüsitakse neid. Töö viimane, viies peatükk jõuab saadud teadmiste põhjal järeldusteni, et vastata küsimustele: kas ja mil moel kaks uuritud publikugruppi üksteisest oma kogemustes erinevad ja millist kasu Vanemuise teater nende kogemuste sügavamast mõistmisest saada võiks?

1. TEOORIA

1.1 Publiku-uuringud

Publiku-uuringutega on teatriteaduses intensiivsemalt tegeletud alates 1980ndatest (Saro 2004: 9). Lisaks teadlastele uurivad publikut teatriasutused ise, seda peamiselt majanduslikel põhjustel, ja teatripraktikud, kes huvituvad rohkem publikut puudutavatest sotsiaal-psühholoogilistest aspektidest (samas: 35). See ei tähenda aga, et erinevad uuringud sisaldaksid alati reaalse publiku arvamusi ja kogemusi, näiteks saab mingile küsimusele läheneda teoreetiliselt ja uurida mudelvaatajat (nt Pavis 2003), kuigi sellist lähenemist võimaldavad paremini retseptiooniuringud. Publiku-uuringuid tehakse tavaliselt empiirilise materjali põhjal, st uurides reaalseid inimesi (Saro 2004: 40). Üks esimesi teadaolevaid empiirilisi publiku-uuringuid viidi läbi Moskvas aastatel 1924–25, kui Meierholdi teatris märgiti etenduste ajal üles publiku reaktsioonid, tulemused avaldati ja need põhjustasid elava diskussiooni, mis viis publiku-uuringutes siiani kesksete küsimuste püstitamiseni: kes, millal, kuidas ja mille peale reageerib? (Kleberg 1980: 121, viidatud Sauter 2002: 116 kaudu).

Empiirilised uuringud annavad võimaluse näidata publikut nagu nad on - kui erinevate huvide ja eesmärkidega inimesi, kes on teatrisse kokku tulnud. Aga ka siin on lähenemiseks mitmeid võimalusi, võib teha kvantitatiivseid uurimusi ja avaldada statistikat või viia läbi kvalitatiivseid uurimusi, näiteks teatrikülastajaid intervjuuerida, et publikuliikmete kogemusi süvitsi mõista. Üks kvalitatiivne meetod publiku-uurimiseks on ka Teatrivestlused (*Theatre Talks*), kus osalejad vestlevad peale etendust omavahel ja ilma moderaatori sekkumise või ettevalmistatud küsimusteta (Sauter 2002: 124). Teatrites piirduakse tihti siiski ülevaatlike küsitlustega publiku struktuuri ja maitse-eelistuste kohta ja selliste uuringute tulemusi enamasti laiemale avalikkusele põhjalikult ei avaldata (Saro 2004: 41). Need uuringud annavad teatritele kinnitust nende senise tegevuse kohta ja infot, kuidas end paremini turundada, sest teatritegevus eeldab tavaliselt ka tulu teenimist. Ometi leiab teatriteaduses seiskohta, et oma publiku põhjalikum tundmaõppimine võib endas teatriinstitutsioonidele suurt väärtust sisaldada ja et publikusse tuleks suhtuda palju tõsisemalt ja suurema põhjalikkusega, kui seda seni tehtud on (vt Walmsley 2019).

1.2 Publiku kaasamine

Ben Walmsley (2019: 13), kirjutab, et publik, kes ükskõik millist etendust vaatama tuleb, soovib tajuda, et ta on sellesse kogemusse mingil moel kaasatud. Mida publiku kaasamine seejuures tähendab? Erinevatele teoreetilistele allikatele toetudes jõuab Walmsley definitsioonini, et kaasamine (*audience engagement*) on „psühholoogiline protsess, mille eesmärk on kujundada publikuga intiimseid, tähendusrikkaid, kontsentreeritud ja kauakestvaid suhteid” (samas: 12). Kaasamisest rääkides tuleb siinkohal mees pidada, et eesti keeles kasutatakse ka väljendit „kaasamisteater” (*participatory theatre*), kus etendaja suhtleb etenduse ajal vaatajaga, aga vaataja etenduse kulgu ei mõjuta (Eesti Teatri Agentuur). Siin töös kaasamise mõistet selles tähenduses ei kasutata.

Mida teha, et publikut edukalt kaasata? Selleks peaksid etendusasutused püüdma paremini mõista, millised on need kogemused, mida nad ise publiku jaoks luua aitavad. Kas külastaja väärtustab pigem teatriõhtu esteetilist poolt, seda, mida ta laval näeb, või on tema jaoks olulisem väärtus, et teatris saab ta veeta meeldiva õhtu koos teiste inimestega? Kui panna organisatsiooni tegevuse keskmesse teatriküllastajate kogemus, mitte majanduslik tulu, ja selle uue teadmise põhjal oma tegevust planeerida, kujunevadki välja need kauakestvad suhted, mille põhjal inimesed otsustavad uuesti ja uuesti mingit asutust külastada. (Baxter et al. 2013: 117, viidatud Walmsley 2019: 16 kaudu) Sellise tegevuse kaudu muutub publik strateegiliseks partneriks, kes aitab etendusasutusel endale seatud eesmärke täita (Walmsley 2019: 225). Publiku kaasamise osatähtsust kultuuriorganisatsioonide tegevusse nähakse järjest enam, näiteks valmis 2017. aastal Euroopa Komisjoni tellimisel uuring, mis annaks asutustele tööriistad ja teadmised, et liikuda publikukeskema toimimise suunas (vt Bollo jt 2017).

Teatriteadlane Daria S. Nielsen eristab kolme lähenemisviisi, mida teatrites publiku kaasamiseks rakendatakse. Neist esimene, turunduslik lähenemine täidab eesmärki müüa rohkem pileteid; teine ehk kultuuripoliitiline lähenemine aitab täita riiklike nõudeid teatritele ja kolmas, etendaja-publiku suhetele keskenduv lähenemine võimaldab edendada teatrikunstnike ja-vaatajate omavahelisi suhteid ja kommunikatsiooni. (Nielsen 2019: 405–407) Nielseni tekstis on läbivalt

kasutusel termin „publiku kasvatamine” (*audience development*), mis on siin töös Ben Walmsley seisukohast lähtuvalt asendatud kaasamise mõistega. Nimelt ütleb Walmsley, et kasvatamine viitab justkui sellele, et on olemas puudujääk, mingi lünk teatrivaatajate kultuurilistes teadmistes, mida tuleb täita. Ühtlasi on mõiste piisavalt ambivalentne, et selle tegevuse tulemust on raske mõista - millal on publik kasvatatud, kuidas seda mõõta? (Walmsley 2019: 8–9) Seetõttu on ka siin töös keskse terminina eelistatud „publiku kaasamist”.

Hedi-Liis Toome (2015: 85) kirjutab oma doktoritöös, et retseptsiooniuuringutes oli oluline muutus hakata teatripubliku vastuvõtu uurimisel analüüsima ka “organisatsioonilisi, kultuurilisi ja poliitilisi aspekte”, mis vaataja kogemust mõjutavad ja ka teatriuuriija Willmar Sauter (2002: 120) kirjeldab erinevatele publiku-uuringutele toetudes teatrit kui „kestvat kommunikatsiooniprotsessi, mis algab enne teatrisündmust ja lõppeb alles tükk aega pärast etenduse lõppu”. Ka publiku kaasamise kogemuse uurimisel on vajalik küsida, mis toimub vaatajaga nii etenduse ajal kui ka enne ja pärast. Kui võtta fookusesse kindel teatriorganisatsioon, nagu on tehtud selles töös, võiksid need küsimused hõlmata näiteks piletiostmisprotsessi või kogemusi ja hinnanguid teatrimajale (atmosfäär, teatrikohvik).

Tulles tagasi Nielsenini kolme lähenemisviisi juurde, võib öelda, et Eesti teatrites tehtavad publiku-uuringud täidavad peamiselt turunduslikku eesmärki, sest uuritakse publiku teatriharjumusi-ja eelistusi. Kultuuripoliitilise eesmärgi täitmiseks Eestis piisab vaatajanumbrite kogumisest, mistõttu see lähenemine meie kontekstis suurt osatähtsust ei oma – publikuarve saab koguda ka ilma vaatajaga suuremasse kontakti astumata. Viimast lähenemist ei peeta Eesti teatrites aga ilmselt eriti oluliseks, sest etendajate ja publiku vahelist dialoogi üritavad arendada vaid üksikud teatrid. Meie kultuuris on teatris käimine küllalt tavaline - ligi pool elanikkonda käib vähemalt korra aastas teatris (Kivirähk 2016) ja inimesed jõuavad etendustele niikuinii; ehk ei ole just seetõttu publikuga sügavama kontakti otsimine teatrite huviorbiidis olnud.

Teisalt on loomeinimesi, kes on väljendanud soovi publikuga suuremasse kontakti astuda, näiteks sõnas Vanemuise trupi liige Reimo Sagor intervjuus koos Vanemuise ja Tartu Uue Teatri

näitlejatega järgmist: „Mina tunnen veel puudust vestlustest - et pärast etendust tuleksid näitlejad lavale ja hoopis publik räägiks. [...] Tahaks publikut, kes ei tee kolme kohustuslikku aplausiringi ega marsi siis saalist välja. Tahaks inimesi, kellel on arvamus ja julgus ennast publikuks teadvustada. [...], tahaksin kuulda, miks nad teatrisse tulid, mida nad ootavad. [...], ma ei tea, kas eesti publikule meeldibki siis see, et nende arvamust ei küsita, oodata ega taheta.” (Allik, 2021) Mõned väiketeatrid, nagu näiteks Must Kast ja Kanuti Gildi SAAL tõesti otsivad publikuga suuremat kontakti ja korraldavad regulaarselt vaatajatega etendusjärgseid vestlusringe. See tegevus annab ühest küljest tegijatele tagasisidet nende loomingu kohta, teisalt toimub läbi selle ka tähendusrikka suhte loomine publikuga, mis on publiku kaasamise üks alustalasisid. Vanemuise teatri sarnaste suurte institutsioonide juures aga etendusjärgseid vestlusringe reeglina läbi ei viida.

2. VANEMUISE TEATER

Vanemuise teater on Eesti vanim kutseline teater, millele pandi alus 1870. aastal, kui Vanemuise Seltsi 5. aastapäeval esietendus Lydia Koidula eestikeelne näidend „Saaremaa onupoeg”. Kutselise teatrina tegutseb Vanemuine alates 1906. aastast ja praegu on Vanemuine Eesti ainus kolmežanriteater, kus etenduvad nii sõna-, tantsu- kui ka muusikalavastused. Vanemuise teatril on Tartus neli mängupaika, kus regulaarselt etendusi antakse: suur maja, väike maja, Sadamateater ja Teatri Kodu, viimases mängitakse lastelavastusi. Vanemuine on nii enne kui ka pärast *Covid*-pandeemiat olnud Eesti üks enimkülastatud teatreid, 2021. aastal külastati Vanemuist 55 266 korral, mis oli Eesti Draamateatri järel teine tulemus (Teatristatistika).

2.1 Teatri arengukava 2019-2023

Vanemuise teatri arengukava sõnastab eesmärgid teatri tegevuseks ja annab aimu, millises suunas Vanemuine organisatsioonina liikuda plaanib. Kava koostatakse järgmise eelarveaasta ja sellele järgneva nelja aasta kohta, täiendades seda igal aastal ühe aasta võrra. Praegu kehtiv arengukava on koostatud aastateks 2019–2023 ja selle alusel on Vanemuise teatri missioon arendada, tutvustada ja säilitada eestikeelset ja Lõuna-Eesti kultuuri ning arendada laste ja noorte teatralast haridust; visiooniks on olla laiahaardeline ja järjepidev kultuurikeskus Lõuna-Eestis ning jätkata kolmežanriteatrina, et meelitada publikut üle Eesti ja mujaltki (Vanemuine 2018: 2).

Publikuga seonduvaid täpsemaid eesmärke ja tegevusplaane on arengukavas vähe. Ainsa püsipublikut puudutava eesmärgi leiab müügi- ja turundustegevuse plokist, kus on toodud siht kasvatada Vanemuisele lojaalse publiku poolt tehtavate teatrikülastuste arvu, mainitud tegevused selle eesmärgi saavutamiseks on „püsikülastajate baasi korrastamine ja laiendamine, sotsiaalmeedia võimaluste kasutamine” (Vanemuine 2018: 10). Publiku-uuringuid kui ühte võimalikku viisi laiema hulga inimesteni jõuda arengukava eraldi ei maini; samuti ei ole eesmärgina toodud kontakti loomist publikuga, kes Vanemuist teatrit pidevalt ei külasta ega muudest tegevusplaanidest, mis oleksid muudel viisidel seotud täisealise publikuga. Samas on arengukavas välja toodud eesmärk arendada lapsi ja noori teadlikuks teatripublikuks, mille saavutamiseks on planeeritud tegevused hariduse- ja noortetöö osakonnas (samas: 22), laste- ja

noortelavastuste repertuaaris hoidmine igas žanris (sammas: 12–15) ja teatri noortestudio käivitamine, viimane on aga sõltuvuses teatri majanduslikust olukorrast ja vajaliku juurdeehituse valmimisest (sammas: 17). Kavas nenditakse, et 13–25aastaste vanusegrupiga ei ole veel saavutatud piisavat kontakti ja erinevad meelelahutusvõimalused hajutavad publiku, eriti nooremate vaatajate tähelepanu (sammas: 6–7).

2.2 Vanemuise teatri kvalitatiivne publiku-uuring 2021

Kuigi teatri arengukava ei sõnastanud eesmärgina publiku-uuringu korraldamist, tehti seda 2021/22 aasta teatrihooajal siiski ja selle bakalaureusetöö teema kasvaski osaliselt välja praktika sooritamisest Vanemuise teatris 2021. aasta septembrist kuni 2022. aasta jaanuarini. Turundusosakonna eestvedamisel viidi läbi kvantitatiivne publiku-uuring, millega taheti teada saada, milliseid teatri poolt pakutavaid teenuseid publik hindab ja millest puudust tunneb, kas kodulehe kasutamine on mugav ja mis võiks olla paremini, kust saadakse infot teatri kohta, mis aspektid mõjutavad seda, kui tihti inimesed teatris käivad, milliseid teisi Tartu teatreid külastavad ja nii edasi. Eelmises peatükis kirjeldatud kolmikjaotuse põhjal paigutuks see publiku-uuring esimese ehk turundusliku lähenemisviisi alla (Nielsen 2019: 406), mis on ka Eesti teatrites kõige tavapärasem; hinnanguid või kogemusi seoses Vanemuise lavastustega see uuring ei küsinud. Viimane uuring, mis keskendus Vanemuise publiku kogemuse põhjalikumale uurimisele seoses mõne nähtud etendustega oli Hedi-Liis Toome doktoritöö, mis ilmus 2015. aastal, kuid mille jaoks koguti andmeid vahemikus 2010-2014.

Antud alapeatükk põhineb kirjalikul kokkuvõttel (Võhmar: 2021), mille koostaja on ka selle bakalaureusetöö autor ning mille kasutamiseks on saadud luba Vanemuise teatri turundusosakonnalt. 2021. aasta oktoobrikuu jooksul paluti Vanemuise külastajatel täita publiku-uuringu ankeeti, küsimustikud olid saadaval nii veebis kui ka kui ka paber kandjal Vanemuise teatrimajades. Kokku andis oma hinnangu 1917 inimest, kuid uuringu tulemuste kokkuvõtte põhines 1844 teatrivaataja vastustel, kuna osa ankeete olid täidetud ebapiisavalt. Enamik ankeedis olnud küsimusi olid valikvastustega, kuid oli ka avatud vastustega küsimusi. Kõige sagedamini esinenud vastuste põhjal valmis keskmise Vanemuise külastaja profiil, selleks on 41–

55 aastane kõrgharitud naine, kes elab Tartus ja käib teatris vähemalt 3–6 korda aastas peamiselt meelelahutuse eesmärgil. Keskmine vaataja eelistab lavastusi, mille sisu teda kõnetab, nende kohta otsib ta infot teatri kodulehelt, aga teeb otsuseid ka sõprade-tuttavate soovitude põhjal; teatrimajade teenuseid hindab kõrgelt. Samaseid tulemusi on andnud ka teiste teatrite poolt tehtud samalaadsed uuringud (nt Ugala 2022).

Vanemuise teatritele spetsiifilist informatsiooni pakkusid rohkem avatud vastustega küsimused. Näiteks nimetati puuduvate teenuste küsimuses ülekaalukalt soovi ja valmidust vestlusringideks ja kohtumisteks näitlejate ja lavastajatega; väljendati huvi tavapublikule suunatud teatriga seotud konverentside vastu, sooviti rohkem võimalusi tutvuda teatri majade ja igapäevatooga, samuti paremat ligipääsetavust erivajadustega inimestele nii teatrimajades kui kodulehe kasutamisel. Tunnustati teatri poolt tehtavat tööd koolidega ja sooviti haridusprogrammide jätkumist, kuid sooviti, et programm oleks vaheldusrikkam. Nende vastuste põhjal võib öelda, et publiku poolt on olemas valmidus intensiivsemaks suhtluseks teatritegijatega ja huvi rohkem oma arvamust väljendada, kui neile selleks võimalus anda.

Avatud vastustest selgus aga ka see, et külastajad ei tunne Vanemuise teatri toetajaid, näiteks ei osanud üle poole vastanutest nimetada ühtegi sponsorit, samas kui ülejäänud nimetasid peamiselt Tallinkit, kes on küll Vanemuise suurtoetaja, kuid mitte ainus. Ehk peitub siin teatri jaoks võimalus kaasata ühelt poolt oma publik, kes soovib passiivse vaataja rollist välja astuda ja teiselt poolt sponsorid, kelle huvides võiks olla suurema äratundmise saavutamine, tuues nad kokku erinevate teemapäevade, konverentside, vestlussarjade jne. näol, mida teatris korraldada.

3. MEETOD

Käesolev uurimus on kvalitatiivne publiku-uuring, mille käigus toimus kaks fookusgrupi intervjuud kokku kümne inimesega. Esimene intervjuu toimus 2022. aasta mais koostöös Vanemuise teatri turundusosakonnaga ja oli jätkuks teatri poolt 2021. aasta sügis-talvel korraldatud kvantitatiivsele publiku-uuringule; selle intervjuu tulemusi jagasin ka teatriga. Teine intervjuu toimus 2022. aasta novembris minu enda initsiatiivil ja Vanemuisest eraldiseisvana.

3.1 Kvalitatiivse uurimisviisi eripärad

Kvalitatiivse uurimisviisi valimisel tuleb uurijal olla teadlik selle meetodi eripäradest. Kvalitatiivset uurimust iseloomustab subjektiivsus - uuritakse seda, kuidas inimesed erinevaid olukordi, nähtusi või sündmusi kogevad ja tõlgendavad ning milliseid tähendusi neile situatsioonidele omistavad, lubades neil seejuures ennast oma sõnadega väljendada. Kuna uurija osaleb protsessis tavaliselt intervjuueerijana, peab ta teadvustama oma mõju osalejatele - ettevalmistatud küsimused, uurija isik ja ka käitumine mõjutavad seda, milliseid vastuseid inimesed annavad. Seetõttu ei tohi intervjuu küsimused olla otseselt suunavad, vaid peavad võimaldama vastajal enda vaateid vabalt selgitada. (Strömpl 2020)

Teine oluline eripära on, et kvalitatiivse uuringu puhul sõltuvad uurimisküsimused suuresti kogutud andmete sisust. Sageli tuleb ette, et töö käigus tuleb minna tagasi algusesse ja probleemi täpsustada või uurimisküsimusi muuta (Rootamm-Valter 2020). Seega on uurimisstrateegia kvalitatiivse uuringu puhul paindlik ja võimaldab töö fookust vastavalt informantide vastustele pidevalt täpsustada, mis juhtus ka selle töö puhul.

Kvalitatiivse uurimuse käigus kogutud andmestik võib lõpuks moodustuda mitmesugustest verbaalsetest või visuaalsetest tekstidest, mis uurijat küsimustele vastamisel aitavad. Kui uurida inimeste suhtumist mingisse fenomeni, on andmestikuks tavaliselt intervjuude transkriptsioonid või salvestused, aga selleks võivad sama hästi olla ka fotod, meediaväljaanded, arengukavad ja nii edasi. Andmeid analüüsides peab uurija taaskord teadvustama iseenda võimalikku mõju

materjali tõlgendamisel ja püüdma jääda objektiivseks, eriti kuna kasutatavad tekstid võivad olla vähestruktureeritud ja võimaldada erinevaid strateegiaid nende analüüsimiseks. (Strömpl 2020)

3.2 Fookusgrupi intervjuu

Fookusgrupi intervjuu on vestlusvormis toimuv kindla fookusega rühmaintervjuu, mida struktureerib ettevalmistatud küsitluskava ja mille eesmärk on saavutada intervjuus osalejate aktiivne osavõtt vestlusest. Sellise meetodi andmete kogumiseks pakkus 1969. aastal välja sotsioloog Robert Merton, et simuleerida loomulikku keskkonda, milles inimesed tavaliselt oma arvamusi kujundavad ja jagavad. Enamasti osaleb ühes fookusgrupis 6–8 inimest, kuigi võib teha ka suuremate või väiksemate osalejate arvuga gruppe. Vestlust juhib moderaator, kes püüab hoida sotsiaalsest survest vaba õhustikku ja jälgib, et peetaks kinni teema-ja ajaraamidest. Et saavutada fookusgrupi eesmärk, on intervjuu optimaalne pikkus umbes 1,5–2,5 tundi - ühest küljest annab see piisavalt aega grupi liikmete vaheliseks interaktsiooniks, teisalt ei väsita neid ka liialt ära. (Vihalemm 2014)

3.3 Valim

Selle uuringu raames toimunud intervjuudest esimene küsitles publikut, kes külastab regulaarselt ja meelsasti Vanemuise teatrit. Kuna see intervjuu toimus koostöös Vanemuise teatriga, jagas teatri turundusosakond üleskutset Vanemuise sotsiaalmeediakanalites ja igale osalejale lubati tasuta kahte tasuta piletit mõnele Vanemuise draamaetendusele. Lisaks pakkusid turundusosakonna liikmed ise kontakte, kes võiksid sihtrühma sobida. Kokku jõudis minuni 23 inimese kontakt, huvi osalemise vastu tekitas kindlasti võimalus tasuta teatripääsmeteks. Tähelepanev on, et huvi väljendanud inimestest vaid kaks olid mehed. Võtsin kõigiga kirja teel ühendust, milles pakkusin välja kaks võimalikku kuupäeva, nendest üks sobis seitsmele inimesele, teine kuupäev vaid üksikutele. Kahele mehele ei sobinud kumbki pakutud kuupäevadest, mistõttu osalesid esimeses fookusgrupis vaid naised. Sooline homogensus ei tohiks siiski kahjustada uuringu tulemusi, kuna rühma liikmed esindasid Vanemuise püsipubliku vaatenurka, mille teada saamine oligi esimese intervjuu eesmärk. Kuigi kokkulepe oli tehtud

seitsme inimesega, tuli intervjuule kohale kuus inimest. Intervjuu toimus 2022. aasta 21. mail ühes Vanemuise teatri suure maja koosolekuruumidest.

Teine fookusgrupi intervjuu toimus publikuga, kes eelistab Vanemuisele võimalusel teisi teatreid Tartus või mujal Eestis. Osalejate leidmiseks postitasin üleskutse isiklikule *Facebooki* kontole ja levitasin suusõnaliselt infot, samuti võtsin ühendust ühe juhendaja poolt pakutud kontaktiga. Proovisin intervjuueeritavate leidmiseks rakendada ka lumepalli-meetodit, kus üks sihtrühma kuuluv inimene kutsub endaga kaasa järgmise. Valmisolekut intervjuus osaleda väljendas kokku 12 inimest, kuid meeste osakaal oli eelmisest korrast suurem – huvi näitas neli meest. Lõpuks õnnestus sobiv ühine aeg leida nelja inimesega, kellest kaks olid mehed ja kaks naised ning kellega kohtusime 16. novembril 2022. aastal Tartu Ülikooli Kultuuriteaduste instituudi puhkeruumis. Kogu protsessi juures oligi kõige keerulisem leida aega, mis paljudele korraga sobiks ja seetõttu oli mõlema grupi lõplik suurus esialgu huvi väljendanud inimeste hulgast palju väiksem.

Mõlema toimunud intervjuu puhul olid valimis inimesed, kelle elupaik on Tartu linn või Tartumaa, mis tähendab, et Teater Vanemuine on nende kodupiirkonnas tegutsevatest teatritest suurim. Elupaiga kriteerium oli oluline, et teise grupi vastajate puhul ei oleks tegemist inimestega, kes külastavad Vanemuise teatrit harvemini eelkõige seetõttu, et teater jääb elukohast liiga kaugemale.

3.4 Intervjuude toimumine

Enne intervjuu algust täitsid osalejad lühikese ankeedi oma tausta kohta (vanus, haridus jne), seejärel selgitasin mõlemale grupile intervjuu eesmärki - kasutada tulemusi bakalaureusetöös ja esimese rühma puhul ka seda, et tulemusi jagatakse Vanemuise teatriga. Kinnitasin, et osalejad jäävad anonüümseks ning palusin mõlemalt grupilt suuliselt luba vestluse salvestamiseks. Mõlemad intervjuud põhinesid varem ette valmistatud küsimuskavadel, mis on välja toodud selle töö lisades. Esimene intervjuu kestis umbes 1,5 tundi, teine intervjuu tund ja 10 minutit. Mõlemas rühmas täitus fookusgrupi eesmärk saavutada osalejate omavaheline suhtlemine ja

üksteisega arutlemine, kuigi esimese intervjuu puhul toimus see kiiremini ja osalejad suutsid paremini teemas püsida kui teises grupis. Põhjus võib peituda suuremas osalejate arvus, mis tähendab, et üks osaleja räägib tavaliselt korraga vähem ja konkreetsemalt, kuna sõna tahab saada rohkem inimesi. Teise rühma oli sattunud vastaja, kes panustas võrreldes teistega vähem, ning andis seeläbi ülejäänud kolmele osalejale rohkem aega oma mõtteid väljendada. Olukord ilmestas minu kui uurija jaoks seda, et on oluline leida fookusgruppi inimesed, kes suudavad iseend reflekteerida ja piisavalt sisendit anda.

3.5 Andmete töötlemine

Andmete töötlemiseks kasutasin kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit ehk teksti süstematiseerimist (Kalmus 2020). Kõigepealt tuli intervjuude salvestised muuta tekstiliseks, nende transkribeerimiseks kasutasin automaatset transkribeerimist (Olev, Alumäe 2022), mis on välja töötatud Tallinna Tehnikaülikooli Küberneetika Instituudis ja internetis vabalt kasutamiseks kättesaadav. Automaatse transkribeerimise tulemus sõltub palju helifaili kvaliteedist ja kuna intervjuud olid salvestatud telefoniga, tuli hiljem transkribeeritud teksti toimetada, sest osasid vastuseid ei olnud hästi kuulda või oli tehnoloogia sõnadest valesti aru saanud. Siiski hoidis tarkvara kasutamine aega kokku võrreldes sellega, kui oleksin salvestisi käsitsi transkribeerinud. Toimetatud tekstifailid lugesin korduvalt läbi ja kodeerisin vastused sisu alusel, samade koodidega tekstiosad tõstsin uues failis omavahel kokku, et moodustuksid kategooriad, mida on võimalik analüüsida ja mille põhjal kahe intervjuu tulemusi omavahel võrrelda. Selle töö analüüsist on kõrvale jäetud mõned teemad, mille üle vastajad intervjuudes küll arutlesid, kuid mis ei tegelenud niivõrd Vanemuise teatriga kui üleüldise teatrikultuuriga Eestis, ja jäid seetõttu töö fookusest välja. Sisuanalüüsi tegemise jooksul pidin vastavalt intervjuude tulemustele ka töö fookust ja küsmusi täpsustama, kuna esile kerkis teemasid, mida ma varasemalt uurimisküsimusi koostades ei olnud keskeks pidanud.

4. INTERVJUUDE TULEMUSED JA ANALÜÜS

4.1 Osalejate taust

Osalejate vanus jäi vahemikku 20–50 aastat, kaheksal neist oli intervjuu ajaks kõrgharidus omandatud, kahel omandamisel kõrg- või rakenduskõrgharidus. Teatris käimise sageduseks märkisid kuus vastajat kümnest enam kui 6 korda aastas ja neli vastajat vähemalt 3–6 korda aastas, järelkult on tegemist inimestega, kellel on suur teatrihuvi. Vanemuse teatrit külastatakse esimeses grupis kolme osaleja poolt vähemalt 3–6 korda aastas ja kolme poolt rohkem kui 6 korda aastas, teises grupis oli Vanemuse külastamise sagedus kahe vastaja puhul vähemalt 3–6 korda aastas ja kahe vastaja puhul vähem kui kord aastas, kuid ka need kaks vaatajat olid elu jooksul Vanemuse teatrit siiski külastanud. Kõik intervjuueeritavad märkisid, et vaatavad nii sõna-, muusika- kui ka tantsulavastusi, kuigi intervjuude käigus selgus, et kõige enam vaadatakse mõlemas grupis siiski sõnalavastusi.

4.2 Miks teatris käiakse?

Intervjuud sissejuhatavad küsimused uurisid mõlema rühma puhul üldiseid teatriskäimise põhjuseid ja tulemused olid kahe grupi puhul sarnased: teater annab vaheldust argirutiinile ja võimalust igapäevaelust eemale saada; pakub elamusi, meelelahutust ja inspiratsiooni; on lõõgastav ja hea vaimsele tervisele; teatris kogetu võimaldab oma igapäeva mõtestada, elukogemust rikastada ja tugevaid emotsioone kogeda. Hinnatakse ka võimalust kaaslas(t)ega kvaliteetselt aega veeta, teiste inimestega näost-näku suhelda ja tunda ühendust nende vahel, kes teatrisse kokku on tulnud. Kollektiivne vaatamiskogemus teatris on vastajate arvates eriline ja intiimsem kui näiteks kinosaaalis, kuna ka näitlejad viibivad (enamasti) publikuga samas ruumis. Teatrisse meelitab ühtlasi teadmine, et kunst sünnib vaataja silmade ees just sellel hetkel, mis tähendab, et iga etendus on kordumatu ja võib ette tulla ootamatusi. Teatris käiakse aga ka üksinda, et nautida iseolemist või vaatamas tuttavate näitlejate ja lavastajate tööd. Selgus, et ajaga on osade vaatajate jaoks teatriskäimise eesmärk ka muutunud – nooremas eas käidi teatris otsimas vastuseid elulistele teemadele, vanemas eas soovitakse pigem meelelahutust ja kohta, kus end välja lülitada.

4.3 Millised lavastused kõnetavad, millised mitte?

Esimeses grupis nõustuti, et kõnetavad lavastused, mis annavad elamuse või üllatavad mingil moel. Seejuures hinnatakse nii sisu kui ka vormi, sest isegi kui sisu ei meeldi, võib teostus olla piisavalt kõnekas, et etendusest tervikuna jääb hea mulje või vastupidi. Elamuse võib tekitada ka mõne näitleja silmapaistev rollisooritus ja vaatajad hindavad kõrgelt seda, kui on aru saada, et näitlejad naudivad laval olemist. Kui palusin osalejatel nimetada oma lemmiklavastusi ja valikut põhjendada, olid põhjendused järgmised: lavastus oli terviklik; kvaliteetselt teostatud; vaimukas, aga mitte labane; tekkis tunne, et tahaks veelkord vaadata; näitlejad mängisid mõnuga; klassika toodi värskes vormis lavale või teostus üllatas muul moel; lavastus oli põnev ja andis elamuse. Teise grupi vastused olid sarnased – kõnetavad lavastused, mille sisu puudutab isiklikul tasandil, tekitab tugevaid emotsioone või on lihtsalt väga hästi lavastatud. Selles grupis tuli aga erinevusena välja, et sisust olulisemaks peetakse, et lavastus oleks hästi lavastatud, sest kui teostus on nõrk, ei hakka vaataja jaoks tööle ka sisu, samas kui vastupidises olukorras on lihtsam leida naudingut kvaliteetsest teostusest, isegi kui sisu ei kõneta. Ühine arvamus mõlemas grupis oli, et seda, mis kõnetab, mõjutab oluliselt ka eelhäälestus ja enda meeleolu konkreetsel etendusel.

Lavastused, mis inimesi üldiselt ei kõneta on jällegi need, mille sisu on liiga etteaimatav, aga ka sellised, kus vaataja ei saa üldse aru, mis toimub ega mõista, mis eesmärgiga midagi tehakse. Negatiivse mulje jätavad mõlema rühma vastajatele palaganid ja n.ö. „jalaga tagumikku“ naljad, esimesele rühmale ka liigne ning ebavajalikuna tunduv ropendamine, kuna teatrilt oodatakse kõrget kunstiväärtust ja näitlejatelt meisterlikkust. Esimese grupi vestluses võrreldi teatrit näiteks televisiooniga ja leiti, et see, mis sobib telesse, ei sobi alati teatrisse.

Kui veel otsustatakse, mida üldse vaatama minna, mõjutavad valikut mitmed tegurid. Mõnikord loetakse enne kriitikat ja tehakse valik selle põhjal. Samas toodi esimeses grupis välja, et suurema teatripagasi kujunemisega on etenduse vaatamisele eelnevast arvustuste lugemisest

loobunud ja nüüd loetakse neid pigem siis, kui tahetakse teada saada teiste tõlgendusi või kui midagi on segaseks jäänud ja hinnatakse, kui teatri kodulehel on olemas viited arvustustele. Vaatama minnakse (või ei minda) aga ka lavastaja põhjal, näiteks teises rühmas toodi välja, et kui on olnud kokkupuude mõne lavastajaga, kelle töö pole üldse kõnetanud, siis tihti uuesti tema töid vaatama ei minda. Esines ka arvamust, et lavastaja ei mõjutagi seda, mida vaatama minnakse, vaid olulisem on ikkagi see, et lavastuse teema haakuks. Etenduse valikut mõjutab, kas kutsutakse endaga kedagi kaasa või mitte – kaasa kutsumisel tunnevad vastajad suuremat vastutust selle eest, et kaaslasele jääks meeldiv kogemus ja siis tehakse ka rohkem eeltööd.

4.4 Vanemuise teatriga seotud märksõnad

Palusin nimetada märksõnu või tundeid, mis vastajatele Vanemuise teatriga seostuvad. Esimese grupi vastajatele seostusid Vanemuise teatriga märksõnad nagu *koduteater, kolm žanri, uhke tunne, Tartu identiteedi osa, mammutteater, mitmekesisus, ajatus, pidepunkt Tartus, samm-sammult elutee saatja, lapsesõbralikkus, Kollased Kassid*, teise grupi vastajad nimetasid märksõnu nagu *suur teater, klassikaline teater, vana ja auväärne, koduteater, linna suurim, Kassakolmapäev, Draama festival, palju teiste teatrite külalissetendusi; suur areen; palju tühja lava; lava jääb kaugeks; ei ole intiimne ruum; kombinaat; Tartu sümbol*. Märksõnade põhjal saab öelda, et hoolimata sellest, kui tihti Vanemuises käiakse, on see teater mõlema grupi arvates oluline sümbol Tartus. Arutelu käigus tuli aga välja üks oluline erinevus - kui esimeses grupis on levinud suhtumine, et tuleb ise Vanemuise lavastusi külastada ja seeläbi teatrit toetada, näiteks ütles üks vastaja: „*See on ikkagi eriline, et kolme žanri teater on kodus ja juba sellepärast tuleb Vanemuise asjad ära näha,*” siis teises grupis nenditi, et Vanemuine on Tartu kontekstis küll oluline, kuid enda jaoks eelistatakse teatri valimisel midagi muud. Vanemuises käiakse teise grupi puhul pigem siis, kui sinna tuleb mõne muu teatri külalissetendus, mida tahetakse näha, sellele viitavad märksõnad nagu *Draama festival* ja *palju külalissetendusi* või kui on saada soodsamaid pileteid (*Kassakolmapäev*). Üks teise rühma osaleja ütles ka, et vabal ajal sõidetakse võimalusel Tartust ära ja seetõttu „*nädalavahetust Vanemuise peale ei raiska.*” Teise grupi nimetatud märksõnu vaadates tuleb esile, et need vastajad ei leia Vanemuisest sellist intiimset vaatamiskogemust, nagu teatrist otsivad. Vanemuisega seostuvad neile suured ruumid ja kaugel

lava, kuigi lava kaugusele (vähemalt suures majas) viitas vestluse käigus ka esimene grupp, kui mainiti, et suure maja rõdult on näitlejaid kohati halvasti kuulda. Esimeses grupis mainitud märksõnad nagu *samm-sammult elutee saatja*, *pidepunkt Tartus* viitavad jällegi sellele, et Vanemuisel näib olevat mõnevõrra olulisem roll inimese jaoks, kes on seal lapsest saati käinud ja kellel on tekkinud teatrimaja(de)ga mingi isiklik side. Mõlema grupi vastajate seas oli nii inimesi, kes on põlised tartlased kui ka neid, kes on mujalt kolinud ja vestluse käigus ilmses, et just Tallinnast Tartusse kolinud inimesi ei ole Vanemuise teater suutnud nii hästi oma püsipublikuks meelitada, pigem jäädakse harjumuse juurde käia teatris Tallinnas.

4.5 Vanemuise teatri repertuaarist

Esimese grupi vastajad leidsid, et ideaalis peaks Vanemuise kui Eesti kultuuriruumis olulise ja esindusliku teatri repertuaaris valitsema harmoonia omadramaturgia, välisautorite loomingut, klassika ja uue näitekirjanduse vahel. Värske materjal on publiku jaoks huvitav ja positiivse näitena toodi välja Vanemuises 2022. aasta oktoobris esietendunud ja Katariina Libe samanimelisel näidendil põhinev „Võrsed“, mis võitis 2021. aastal Eesti Teatri Agentuuri näidendivõistlusel esimese preemia. Lavastust oodati huviga (intervjuu toimumise hetkel polnud see veel esietendunud) ja leiti, et Vanemuine võiks veel julgemalt uut Eesti dramaturgiat lavale tuua ja noorte dramaturgide loomingut kasutada.

Teise rühma arvates ei ole Vanemuise repertuaaris palju sellist, mis kohe silma hakkaks ja vaatama kutsuks. Erandina mainiti „Niskamäe naised“ kui viimasel ajal suuremat tähelepanu kogunud lavastust, mis on saanud positiivset vastukaja ka kriitikas ja mida premeeriti 2021. aasta teatriauhindade jagamisel. Vanemuise puhul jäävadki sellele rühmale silma need lavastused, mis koguvad meedias tähelepanu, kuna iseseisvalt regulaarselt mängukavast valikuid ei otsita. Üldiselt aga on teises grupis osalejatele jäänud tunne, et Vanemuise repertuaarist leiab palju meelelahutuslikku ja kerget, ja et etendustele ei pea kindlasti piletit pikalt ette ostma, sest kohti jagub.

Lavastajastest rääkides hindasid esimeses arutelus osalejad kõrgelt Karl Laumetsa loomingut ning näiteks „Kalevipoega“ (2018) ja „Galilei elu“ (2021) toodi esile kui positiivseid emotsioone tekitanud lavastusi. Vanemuise draamajuhi Tiit Palu lavastuste puhul toodi selles rühmas välja, et viimasel ajal on toimunud kvalitatiivne hüpe ja vastajaid on üllatanud näiteks „Niskamäe naised“, lavastus, mida mainiti ka teises grupis kui tähelepanuväärset. Varasemalt on Palu lavastused olnud esimese rühma arvates liialt tekstipõhised ja lavaline lahendus igav ning lavastuste tase ebaühtlane. Teisele grupile ei meenunud ühtegi Vanemuise praegust lavastajat, küll aga mainiti näitlejaid nagu näiteks Hannes Kaljujärve, Jüri Lumistet ja Aivar Tommingast ehk “kuldset kolmikut”, kelle kohta üks vastaja meelnutas, et „*vanasti olid nemad igas Vanemuise lavastuses*”, noorematest näitlejatest nimetati Saara Nüganeni ja Jaanus Tepomeest. Samas ei tähenda see, et vastajad ei pööraks üldse lavastajatele tähelepanu – ühe vastaja jaoks oli lavastaja, kelle töid alati näha tahetakse, Tartu Uue Teatri Ivar Põllu ja teisele endine Tallinna Linnateatri peanäitejuht Elmo Nüganen. Järelikult ei ole Vanemuise praeguste lavastajate seas lihtsalt kedagi, kes oleks teise rühma vastajate jaoks kuidagi eristunud ja meelde jäänud.

Mõlemas vestluses osalejate arvates oleks positiivne, kui Vanemuise repertuaarist leiaks rohkem lavastusi, mis on uuendusliku lähenemisega ja mängulised, positiivse üllatajana nimetati esimeses grupis näiteks Sadamateatris etendunud „Ulmlemaid“ (2021), kus suheldi otseselt publikuga ja millega sarnast võiks vastajate hinnangul rohkem olla. Samas arvati selles rühmas ka, et Tartu kontekstis pakuvad Must Kast ja Tartu Uus Teater piisavalt uuendusmeelseid lavastusi sellisele vaatajale, kes otsib teatrist rohkem vormimängu või üllatust. Teises rühmas osalejatele meeldib jällegi, kui lavastus viiakse talle sobivasse keskkonda ja kasutatakse ära ka muid ruume peale teatri põhisaalide, sellega seoses on Vanemuise lavastustest jäänud meelde suvelavastuste „1984“ (2021) ja „Kirvetüü“ (2019) viimine Kammivabriku Sündmuskeskusesse, mis olid küll mõlemad suvelavastused. Põhihooaja jooksul oleks aga välja võimalus mängida ruumidega, mis on teatrimajades juba olemas – paigutada publik teistmoodi istuma või liikuda saalist välja, mis kutsuks teise rühma vastajaid enda sõnul samuti rohkem Vanemuisesse; samuti teeks seda intiimsema õhkkonna loomine, kui vastajad praegu Vanemuises kogevad (võrdluseks meenutati Tallinna Linnateatri endiste saalide väiksust ja erilist atmosfääri, enne kui teater Salme

Kultuurikeskusesse kolis). Teistugused lahendused võiksid olla huvitavad eeskätt noorele vaatajale ja esimese grupi hinnangul võikski Vanemuise repertuaaris olla rohkem teismelistele ja noortele täiskasvanutele suunatud lavastusi, et tekitada ja/või säilitada neis vanusegrupis teatris käimise harjumust. Leiti, et on küll olemas heal tasemel lastelavastused, aga vähe sellist, mis kõnetaks teismelist. Mainiti, et noortele suunatud lavastuste puhul tuleb olla ettevaatlik, et lavateos ei mõjuks moraalilugemisena, selles osas toodi heaks eeskujuks Ugala teater, mille repertuaaris on vastajate hinnangul palju noortele sobivat. Kuna esimeses grupis osalejatele seostus Vanemuine ka nende oma noorusega, on arusaadav, miks noorte kokkupuudet teatriga eriti oluliseks peetakse. Ka Vanemuise enda nooremale töötajaskonnale katsetamisvõimaluse andmist peetakse oluliseks. Näiteks mainiti Robert Annuse lavastatud oopereid ning osalejad tõid positiivsena välja, ei Vanemuises antakse näitlejatele võimalus lavastada, mis toob teatrisse värskust ja mitmekesisust ning lisab teatri tegevusse pedagoogilise elemendi. Vastajatele meeldiks näha ka rohkem külalishäitlejaid, kuna see pakub vaheldust nii publikule kui Vanemuise püsinäitlejatele. Näitena nimetati „Tõrkosa taltsutust“ (2022), kus laval on kolm külalishäitlejat ja Jakobi Mäe Teatristuudio noored.

4.6 Teatri korralduslik pool

Kuna esimene intervjuu toimus osana Vanemuise publiku-uuringust, on intervjuukava koostatud koostöös turundusosakonnaga, kes soovis saada infot hinnangute kohta teatri korraldusliku poole ja teenuste osas, näiteks nagu kohviku kvaliteet, piletite ostmise jne. Et kahe intervjuu tulemused oleksid paremini võrreldavad, küsisin hinnanguid teatri korralduse kohta ka teiselt vaatajatel grupilt lootusega saada huvitavaid ja esimesest grupist erinevaid vastuseid. Hinnangud jäid kahes grupis üsna sarnaseks, kuid annavad siiski infot selle kohta, mis ja kuidas lisaks laval nähtule publiku külaskogemust ja üldist arvamust teatri kohta mõjutavad.

4.6.1 Vaheaeg

Mõlemas grupis osalejad tõid Vanemuise teatrimajade suurima murekohana välja, et vaheajal ei ole kohta, kus mugavalt aega veeta. Vaheaeg on hetk, kui tahetakse end sirutada, ringi jalutada ja mõnda näitust vaadata, kuid nii Vanemuise suure kui ka väikese maja puhul (Sadamateatrit selle

teemaga seoses kummaski intervjuus eraldi ei mainitud) tundub vastajatele, et ruumi on liiga vähe - kohvikualad ummistatakse publiku poolt ja tekivad pikad järjekorrad, mis liiguvad edasi aeglaselt, samuti ei ole piisavalt laudu, kus tellitud toitu või kohvi nautida. Võrdlusena toodi mõlemas intervjuus esile Tallinna Linnateatri tava, kus vaheajal pakutakse tasuta teed ja kommi. Vastajad nentisid, et see tekitab tunde, et nende kohalolekut teatris väärtustatakse, samuti vähendab see kohviku ooteaega, kuna need, kes tahavad ainult kommi, enam järjekorda seisma ei lähe. Pakuti välja, et ka Vanemuise teatris võiks selline tava aidata järjekordi lühemaks muuta. Lisaks tajutakse intervjuudes osalenute seas, et Vanemuise kohviku menüü hinnad on teistest teatrikohvikutest kallimad ja tuntakse puudust levinumatest eritoitudest, näiteks taimsetest valikutest, kuigi vegan-variantide puudus on osalejate hinnangul probleemiks ka teistes Eesti teatrite kohvikutes. Kellel kohvikust ostmise soovi pole, ei tunne, et neil oleks piisavalt vaba ruumi jalutada või midagi huvitavat vaadata. Näiteks toodi välja, et Vanemuise teatrimajades võiksid lisaks vahelduvatele näitustele olla üleval ka alalised teatri ajalugu ja olulisemaid inimesi tutvustavad väljapanekud, millega inimesed vaheajal tutvuda saaksid.

4.6.2 Lavastuste lisamaterjalid

Esimeses grupis, milles osalejad hoiavad end Vanemuise teatri tegemistega rohkem kursis, toodi positiivsena välja teatri sotsiaalmeedia. Vastajatele meeldivad Vanemuise *Instagram*'i ja *Facebook*'i lehed, kus jagatakse muuhulgas pilte proovidest, kuna see tekitab juba enne teatrisse tulemist lavastusega sideme, toob teatri vaatajale lähemale ja aitab kujundada otsust, mida vaatama minna ja mida mitte. Hinnatakse ka lisamaterjali nagu intervjuusid näitlejate ja lavastajatega, mis loovad teatritegijatega isiklikumat suhet. Teises grupis Vanemuise sotsiaalmeediat ei jälgita, kuid lavastustega seotud lisamaterjalidest rääkides toodi Vanemuisele eeskujuks Tallinna Linnateatri kavalehti, mis on ühtse formaadiga ja aitavad luua terviklikku imagot ning mida on lihtne hoiustada, samas kui Vanemuise puhul on silma jäänud, et erinevate lavastuste kavad näevad välja erinevad ja on mitmesuguste suurustega. Selles grupis toodi positiivse näitena ka Eesti Draamateater, kes avaldab lavastuste tekstiraamatuid, mille lugemine annab vastajate arvates etendusele lisaväärtuse. Ka esimene grupp mainis, et mõnikord võiks

lisada lavastuse tutvustusele lugemissoovituse, mis annab taustateadmisi ja aitab laval toimuvat paremini mõista ja mõtestada.

4.4.3 Piletitega seonduv

Esimeses intervjuus toodi välja, et noortele võiksid Vanemuises olla saadaval suurema soodustusega piletid, sest kehtiv tudengisoodustus on väike ega laiene neile, kes pole tudengid, aga nagu juba varem selgus, peetakse noorte võimalust teatris käia tähtsaks. Samuti võiks Vanemuine esimese grupi arvates paremini kommunikeerida Kassakolmapäeva ja viimase hetke soodsamate piletite võimalust, kuna teatripiletid on üldiselt kallid ja osalejate arvates ei teata soodsamatest võimalustest piisavalt hästi. Teise intervjuu ajal selguski, et Vanemuise Kassakolmapäeva soodsamatest piletitest teadis vaid üks vastaja, kes ka selle teatriga seonduvate märksõnade küsimuse juures välja tõi ja selgitas, et Vanemuise lavastusi vaatabki ta peamiselt siis, kui saab odavama pileti. Esimese rühma osalejad nentisid veel, et Vanemuise teater on neile meelde jäänud piletitega seonduvate probleemide sujuva ja kiire lahendamisega, seda ka *Covid*-pandeemia ajal, kui etenduste ärajäämisel ei kehtestatud piletite vahetamiseks tähtaega - mis tekitas neis tunde, et neid kui vaatajaid hinnatakse ja oodatakse igal juhul tagasi. Teise intervjuueeritavate grupi vestlusest jäi kõlama, et Vanemuisele suurimaks konkurendiks on vähemalt enne Salme Kultuurikeskusesse kolimist olnud Tallinna Linnateater, kuhu oli alati saada vähe pileteid, mistõttu pileti saamine mõjus eksklusiivselt.

5. JÄRELDUSED

Intervjuude põhjal võib öelda, et suures plaanis otsivad mõlema rühma vastajad teatristsarnaseid kogemusi, kuid maitse-eelistuste erinevuste ja nõrgema isikliku sideme tõttu ei ole teise rühma vastajad sama tihedad Vanemuise teatri külastajad, kui ollakse esimeses grupis. Teises grupis oodatakse Vanemuise repertuaarilt rohkem uuenduslikkust, rohkem üllatusi ja varasema kogemuse põhjal eeldatakse, et praegu seda ei leia, ka ei ole ükski individuaalne lavastaja suutnud ennast selle grupi jaoks nii meeldejäävaks teha, et nende pärast Vanemuist rohkem külastada. Ka Vanemuisele lojaalse külastajate grupi arvates võiks repertuaaris olla rohkem uut ja üllatavat, kuid nende jaoks leidub mängukavas ka muud huvipakkuvat.

Isiklik side mõjutab samuti inimeste teatricharjumusi. Mitmele esimese grupi vastajale seostusid Vanemuisega meeldivad kogemused oma nooruspõlvest, mille alusel võib öelda, et esimesed tähendusrikkad teatrikogemused mõjutavad inimest tõenäoliselt ka hiljem samasse teatrisse suurema huviga suhtuma, samal ajal kui neid, kellel varane isiklik kogemus puudub, on hilisemas eas raskem konkreetse teatri püsipublikuks meelitada. Võimalus on siiski olemas, kui luua teatris selline keskkond, milles vaataja tunneb, et väärtustatakse just teda. Suurimaks eeskujuks sellise keskkonna loomisel toodi Tallinna Linnateatrit, kelle etendustel pakutav tasuta komm ja tee ja varasemalt tavapäraseks olnud piletidefitsiit tekitasid vastajates tunde, et selle teatri etendusel käimine on midagi erilisemat, kui mujal. Samuti on oluline, kui vaatajal saavad teatriga seoses kujuneda välja enda jaoks tähendusrikkad rituaalid, näiteks oli Linnateatri endises asukohas ühel intervjuus osalejale kujunenud tava, et teatris käidi suure sõpruskonnaga, mindi kohale tund enne etendust, vesteldi ja võeti pits Vana Tallinnat. Vastaja tundis, et see tegevus oli teatri vaatepunktist teretulnud, mis omakorda kasvatas lojaalsust asutuse kui terviku vastu. Ka Vanemuisel on võimalus oma keskkonda sarnaselt panustada, kui arvestada näiteks publiku tagasisidega kohviku osas ja luua ala, kus vaataja end nii enne etendust kui ka selle vahepeal praegusest mugavamalt tunda võiks.

Millist kasu võib teater saada aga püsipubliku arvamusest? Selle sihtrühma abil on teatril võimalus aeg-ajalt testida, kas tegevussuund, mis on võetud, läheb kokku tavakülastaja ootustega

või oleks vaja teha täpsustusi, sest need inimesed on täpsemalt kursis teatri tegevusega. Näiteks on teatri arengukavas toodud eesmärgiks suurendada Eesti dramaturgia osakaalu uuslavastuste hulgas (Vanemuine 2018: 12), aga pole eraldi märgitud uut Eesti dramaturgiat, mille suurema osakaalu vastu lojaalne publik jällegi huvi väljendas. Samuti on arengukavas (samas: 14) toodud tantsulavastuste juures välja eesmärk pakkuda lavastamisvõimalusi truppi kuuluvatele noortele koreograafidele, kuid draama- ega muusikalavastuste osas ei ole sellist eesmärki eraldi välja toodud. Vestlusest esimese grupiga selgus aga, et publik hindab seda, kui lavastada saavad ka näitlejad, näiteks on viimaste hooegade jooksul hakanud lavastama näitleja Priit Strandberg, kelle „Naiste kooli” (2019) nimetasid mitu vastajat kui ühte enim meeldinud Vanemuise lavastust. Püsipublik oskab seega välja tuua aspekte, mida Vanemuine ise ei ole oma arengukavasse lisanud, kuid mida inimesed ootavad. Samuti jagatakse teatriga arusaamasid kitsaskohtadest, nagu näiteks vajadus suurendada ja säilitada kontakti noortega, mida mainisid nii intervjuueeritavad kui teatri arengukava. Intervjuu põhjal võib öelda, et lojaalne külastaja tunneb teatri käekäigu vastu päriselt huvi ja soovib, et organisatsioonil läheks hästi, see väljendus näiteks ka esimese grupi suhtumises vestluse ajal – kui toodi välja probeeme, oldi nende suhtes andestavamad või prooviti ise võimalikke lahendusi välja pakkuda.

Üllataval kombel ei maininud kumbki fookusgrupp seda, millest tundsid puudust Vanemuise publiku-küsitlusele vastanud, kes sooviksid teatritegijatega vestlusringide ja muude ürituste raames suuremat kokkupuudet. Arutelusid, nagu käesoleva uurimuse raames läbi viidi, mõjutab aga alati uurija kohalolu, ettevalmistatud küsimused ja ka osalevad inimesed ise, nii et põhjus võib peituda ka selles, et küsimuskava ei suunanud vastajaid antud suunas mõtlema või tehaksegi Eesti teatrites nii vähe publikuga otsese suhtlemise katseid, et kellel säärane kogemus puudub, ei oska sellest ka puudust tunda. Ehk peab Eesti publik veel harjuma sellega, et tema arvamust küsitakse ja väärtustatakse.

KOKKUVÕTE

Antud bakalaureusetöö uuris kahte erinevat teatriveaatajate gruppi ja nende kogemusi ning mõtteid seoses Vanemuise teatriga. Töö lähtus Ben Walmsley välja pakutud ideest, et teatrid võiksid oma publiku kogemusi paremini tundma õppida, et saavutada publiku kaasatus - see tähendab kauakestev tähendusrikas suhe, kus vaataja tunneb, et teda väärtustatakse ja on tänu sellele ka asutuse vastu lojaalne. Publiku kaasamisest on seega kasu mõlemale osapoolle.

Uuringu raames toimus kaks fookusgrupi intervjuud, üks Vanemuise teatritele juba lojaalse ja teine kriitilisema publikuga, intervjuudes osales kokku 10 inimest. Mõnevõrra üllatuslikult tõid mõlema grupi vastajad välja mitmeid sarnaseid murekohti nii teatri kunstilise kui korraldusliku poole osas. Püsilastajate grupi suurim erinevus võrreldes kriitilisema publikugrupiga oli aga tähendusriikka isikliku sideme olemasolu Vanemuise teatriga – neile vastajatele seostus Vanemuisega uhke tunne, varased teatrimälestused oma elust ja soov teatrisse panustada, sest Vanemuise teatris käimist nähakse enda elu olulise osana. Kriitilisematel vastajatel olid jällegi kujunenud välja isiklikult olulisemad suhted teiste teatritega, enim toodi võrdluseks Tallinna Linnateatrit ja Tartu Uut Teatrit. Seejuures selgus, et tähendusrikas suhe võib olla seotud nii inimestega, näiteks lavastajatega, kui ka teatri kui asutusega, millega on seotud isiklikult olulised mälestused või rituaalid.

Bakalaureusetöös tutvustati ülevaatlilikult ka Vanemuise teatris 2021. aastal läbi viidud publikuküsitluse tulemusi, millest selgus, et Vanemuise külastajate seas on palju neid, kes sooviksid astuda suuremasse kontakti teatritegijatega ja osaleda näiteks etendusjärgsetes vestlusringides, mida fookusgruppides osalejad jällegi välja ei toonud. Publiku kogemuse uurimisest saab järelilikult väga mitmesugust informatsiooni, millega teatril on võimalik käituda mitut moodi vastavalt sellele, kas tahetakse suurendada juba olemasoleva püsipubliku rahulolu või meelitada enda juurde uut publikut, ühine joon näib aga olevat, et pikaajalise suhte kujundamine õnnestub kõige paremini, kui külastajal tekivad asutusega isiklikul tasandil olulised seosed.

Selles töös tegeleti püstitatud küsimustele vastuste leidmisega Vanemuise teatri kontekstis, aga kindlasti oleks huvitav edaspidistes uurimustes võtta fookusesse ka teisi Eesti teatreid,

võrdlusmomenti võimaldaksid vestlused just suurte teatrite, näiteks Eesti Draamateatri või Rahvusooper Estonia publikuga. Millised isiklikud sidemed seostuvad nende teatrite püsipublikule ja kas need etendusastused tegelevad teadlikult publiku kaasamisega? Publiku jätkuv uurimine on oluline aga ainuüksi seetõttu, et Eesti teatrivaataja harjuks rohkem oma arvamust jagama ja selles väärtust nägema.

KASUTATUD ALLIKAD

Allik, Karin 2021. Teatriuendus ei hüüa tulles. Intervjuu Maarja Johanna Mägi, Reimo Sagori, Jaanus Tepomehe, Andreas Aadeli ja Elise Metsanurgaga. *Teater.Muusika.Kino*, 5. <https://www.temuki.ee/archives/2799>

Bollo, Alessandro; Da Milano, Cristina; Gariboldi, Alessandra; Torch, Chris; with the collaboration of Carnelli, Luisella; Karlsson, Goran Lars; Schiavone, Carla; Georgadze, Natalie 2017. *Study on Audience Development - How to place audiences at the centre of cultural organisations*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Eesti Teatri Agentuur. Teatriterminoloogia. <https://teater.ee/teatriinfo/terminoloogia/> (10.01.2023)

Kalmus, Veronika 2020. Kvalitatiivne sisuanalüüs. Toim. M-L. Tikerperi. *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne> (06.01.2023)

Kivirähk, Juhan 2016. *Teatri positsioon ja roll ühiskonnas*. Tallinn: Eesti Etendusasutuste Liit, Eesti Teatriliiit.

Nielsen, Daria S. 2019. Theatre Talks – Audience Development in Three Perspectives: Marketing, Cultural Policy and Theatrical Communication. *Zarządzanie w Kulturze*, 20/3, 397–409.

Olev, Aivo; Alumäe, Tanel 2022. Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing*, 10/3, 409–421.

Pavis, Patrice 2003. The Sociological Approach to the Spectator. *Analyzing Performance – Theatre, Dance, and Film*. The University of Michigan Press, 251–270.

Rootamm-Valter, Jelena 2020. Ettevalmistuse protsess. Toim. M-L. Tikerperi. *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne> (06.01.2023)

Vanemuine, 2018. Arengukava aastateks 2019–2023. <https://www.vanemuine.ee/wp-content/uploads/2019/03/Teater-Vanemuine-arengukava-2019-2023.pdf> (20.01.2022)

- Saro, Anneli 2004. Madis Kõivu näidendite teatriretseptsioon. Doktoritöö. Tartu Ülikool.
- Sauter, Willmar 2002. Who Reacts When, How and Upon What: From Audience Surveys to the Theatrical Event. *Contemporary Theatre Review*, 12/3, 115–129.
- Strömpl, Judit 2020. Üldmetodoloogilised küsimused. Toim. M-L. Tikerperi, *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne> (06.01.2023)
- Teatristatistika 2021. *Etenduste ja külastuste koguarv*. https://statistika.teater.ee/stat/stat_filter/show/numPerformancesAndVisitors (10.09.2022)
- Toome, Hedi-Liis 2015. The functioning of theatre in the city of Tartu: a comparative perspective. Doktoritöö. Tartu Ülikool.
- Ugala 2022. *Publiku-uuringuga selgus kõrge hinnang nii Ugala kunstilisele tasemele kui teenindusele*. Ugala teatri koduleht. <https://www.ugala.ee/publiku-uuringuga-selgus-korge-hinnang-nii-ugala-kunstilisele-tasemele-kui-teenindusele/> (10.12.2022)
- Vihalemm, Triin 2014. Fookusgrupi intervjuu. Toim. K.Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/fookusgrupi-intervjuu> (04.01.2023)
- Võhmar, Mariann 2021. *Vanemuise teatri 2021. aasta publiku-uuringu tulemuste kokkuvõte*. Fail Vanemuise teatri ja autori valduses.
- Walmsley, Ben 2019. *Audience Engagement in the Performing Arts. A Critical Analysis*. Leeds: Palgrave Macmillan.

SUMMARY IN ENGLISH

It is common in Estonia for theatre audiences to attend a performance and leave right after, and to discuss their experiences among themselves. Theatres occasionally conduct surveys which tend to focus on the preferences and habits of theatre goers, rather than taking a deeper interest in the experiences those audiences have.

The central idea of this thesis stems from Ben Walmsley (2019), who argues that theatre institutions should focus more on engaging their audiences. By this he means that there should be a continuous effort to create long lasting, meaningful relationships with the audiences, which can be done through a better understanding of those audiences' experiences. To test this, an empirical audience survey was conducted that focused on one institution, Theatre Vanemuine in Tartu, Estonia. The survey consisted of two focus group interviews, one with an audience that is loyal to Theatre Vanemuine, and another with an audience that prefers to visit other theatres. In total, a number of 10 people participated in the interviews. In addition to the interviews, there was a quantitative audience survey conducted by Vanemuine, the summary of which is also presented in this thesis with the permission of the theatre.

The results proved that one of the most important factors that influences audiences' loyalty and attitudes toward a theatre, is the existence of a personal and meaningful relationship. For example, if an audience member has fond memories from their past that relate to the theatre, they are more likely to become a loyal audience member of that institution. Those meaningful relationships could stem from a connection with the repertoire or an affiliation with specific directors and/or actors, as well as from the institution itself, where perhaps a person's first ever visit to the theatre took place. Therefore, it should be at the interest of theatres to understand how exactly do their audiences develop those meaningful connections towards them and try to cultivate more of such experiences.

An interesting find was that other than the existence or lack of a meaningful personal experience with Vanemuine, both focus groups pointed out similar issues that they see with the theatre. This led even more toward the conclusion that personal relationships deeply affect an overall image of

the theatre for the audiences, and served as proof that Walmsley's invitation to engage audiences more is something theatre institutions should definitely consider doing.

LISA 1. Fookusgruppide intervjuu küsimused

Esimesele grupile:

1. Miks sa üldse teatris käid?
2. Millised märksõnad seostuvad sulle Vanemuisega? Miks?
3. Mis on puudu, kui mõtled Vanemuise teatrile?
4. Millised lavastused sind kõnetavad? Miks?
5. Millised lavastused ei kõneta? Miks?
6. Millega on Vanemuine suutnud sinu ootusi täita või ületada? (*märksõnad: klienditeenindus, publikuteenindus vms*)
7. Kas teatrikogemus Vanemuises on valmistanud sulle pettumuse? Miks?
8. Mida soovitaksid Vanemuisel teisiti teha, et paremini oma külastajate ootusi täita? Keda tootsid Vanemuisele eeskujuks?
9. Millised on olnud lemmikud lavastused Vanemuises? Miks?

Teisele grupile:

1. Miks sa üldse teatris käid?
2. Millised lavastused Sind kõnetavad? Miks?
3. Millised lavastused ei kõneta? Miks?
4. Millised märksõnad seostuvad Sulle Vanemuisega?
5. Kas tunned, et Sul on Vanemuise osas mingi eelarvamus? Kust see pärineb?
6. Mis põhjustel oled teinud otsuse külastada Vanemuise teatri asemel mõnda teist teatrit? (*märksõnad: näitlejad, lavastajad, teemad / teenindus, kohvik, koduleht, pileti hind jne*)
7. Mida tootsid esile teistest Eesti teatritest? Kas neil on midagi, mis Vanemuisel puudu jääb?
8. Mis paneks Sind rohkem Vanemuise teatrit külastama? Mida tahad, et Vanemuine teisiti teeks?
9. Millised on olnud siiani Sinu jaoks meeldejäävamad teatrikülastused ja miks?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Mariann Võhmar,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Publiku-uuringute olulisusest Vanemuise teatri näitel“, mille juhendaja on Hedi-Liis Toome, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mariann Võhmar
16.01.2023